

Piotr Wasyluk

Filozofia od podstaw

Humanistyka i Przyrodoznawstwo 9, 231-234

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

FILOZOFIA OD PODSTAW

S. Opara, A. Kucner, B. Zielewska (red.):
Podstawy filozofii, wyd II rozszerzone i zmienione,
Wyd. UWM, Olsztyn 2003, ss. 284.

Kiedy w 1999 r. pojawiła się książka *Podstawy filozofii* pod redakcją prof. Stefana Opary, będąca prezentacją podstawowych zagadnień z zakresu filozofii systematycznej, wydawało się, że to następny autorski podręcznik, który będzie zalegał na półkach księgarń akademickich i bibliotek. Na szczęście stało się inaczej. Pierwsze wydanie *Podstaw filozofii* cieszyło się tak dużą popularnością, że konieczny był dodruk. W opinii wielu wykładowców, ale również – co cieszyć może autorów najbardziej – studentów podręcznik stał się pomocnym narzędziem dydaktycznym w zajęciach z podstaw filozofii głównie na kierunkach niefilozoficznych. O ile w niektórych programach kształcenia kontakt z filozofią lub jej dyscyplinami jest poprzedzony przeglądem podstawowych pojęć z tego zakresu, o tyle na kierunkach niehumanistycznych – o czym wspomina sam prof. Opara we wstępie do wydania pierwszego – edukacja filozoficzna ogranicza się wyłącznie do prezentacji zagadnień podstawowych. Najczęściej jednak dzieje się tak, że w programie studiów umieszcza się historię filozofii w zakresie kilku godzin wykładowych i ćwiczeniowych, co w dużej mierze ogranicza możliwość pełnego zaznajomienia studentów z tą jakże skomplikowaną tematyką. Właśnie temu zapotrzebowaniu wychodzi naprzeciw podręcznik *Podstawy filozofii*, który pozwala na zrozumienie historii filozofii poprzez zaznajomienie czytelnika z sensem pojęć filozoficznych, kierunkami filozofii, a także problematyką jej podstawowych działów.

Zaczyna się on wprowadzeniem do podstawowych zagadnień filozoficznych, a dotyczy takich problemów, jak chociażby osobliwości filozofii, obszary jej badań, a także formy twórczości filozoficznej czy kwestia fundamentalna (zwłaszcza dla studentów, którzy często zadają pytanie: po co nam filozofia?) – pożytki z filozofii. Rozdział pierwszy w całości opracowany został przez Stefana Opary, który posłużył się fragmentem własnej pracy *Filozofia współczesna. Kierunki i problemy*. Rozdział drugi to omówienie podstawowych zagadnień antropologii filozoficznej autorstwa dr Beaty Zielewskiej, która stara się wyjaśnić sposób podejścia filozofów do specyfiki bytu ludzkiego. Spór psychofizyczny, atrybuty człowieka, spór o pozycję człowieka w świecie czy filozoficz-

ne koncepcje człowieka to główne wymieniane przez nią problemy antropologii filozoficznej. Następne części to opracowane przez dr. Andrzeja Kucnera rozdziały dotyczące problematyki teoriopoznawczej: przedmiot, źródła i drogi poznania, a także uwarunkowania i granice poznania, czyli systematyczny wykład z zakresu epistemologii. W kolejnych częściach autor analizuje problem ludzkiej wiedzy, jej rodzaje i właściwości, a także omawia filozoficzne teorie prawdy. Rozdział piąty, przygotowany przez mgr Elżbietę Marczak-Gąsiorowską, dotyka kwestii języka i jego roli w poznaniu. Opracowane przez Beatę Zielewską i Andrzeja Kucnera wykłady z zakresu teorii bytu wyjaśniają podstawowe pojęcia ontologii, omawiają problem genezy, struktury i natury bytu, a także problematykę zmiany w ontologii. Zagadnienia aksjologii, etyki i estetyki zostały opracowane w następnych częściach skryptu przez dr Ewę Starzyńską-Kościszko. Wyjaśnia ona podstawowe zagadnienia związane z pojęciem i pochodzeniem wartości, analizuje specyfikę i rodzaje etyk, a także pojęcie piękna, które tradycyjnie uważane jest za najważniejszą kategorię estetyczną. Kolejny rozdział autorstwa Beaty Zielewskiej dotyczy często pomijanej w opracowaniach z zakresu filozofii systematycznej filozofii dziejów i obejmuje rozważania nad sensem, istotą, czynnikami sprawczymi, kierunkiem, prawidłowościami historii. Dwa ostatnie rozdziały podręcznika to wykłady na temat filozofii ekologii. Pierwszy, opracowany przez prof. Zbigniewa Hulla, analizuje przedmiot i pole problemowe filozofii ekologii, drugi, którego autorką jest mgr Zofia Migus-Bębnowicz, koncentruje się na podstawowych koncepcjach filozofii ekologii.

Należy dodać, że każdy rozdział uzupełniają pytania do wykładu, co niewątpliwie pomaga zwrócić uwagę na najważniejsze zawarte w nim problemy, a całość zamyka słowniczek podstawowych terminów filozoficznych.

W nowym wydaniu podręcznika rozszerzono zakres problematyki poszczególnych rozdziałów, dostosowując je tym samym do specyfiki nowo powstałego na UWM kierunku studiów filozoficznych, który wymaga od studentów wiedzy większej niż wykładana na kierunkach niefilozoficznych. W związku z tym autorzy poszerzyli rozdziały poświęcone antropologii filozoficznej, etyce, estetyce i filozofii ekologii. Wprowadzono również zmiany do zamieszczonego na końcu słowniczka terminów filozoficznych. Niektóre uzupełniono, w innych dokonano niewielkiej korekty.

Najważniejsza jednak zmiana zaszła w samej strukturze podręcznika. Kolegium redakcyjne zdecydowało się na poszerzenie tematyki *Podstaw filozofii* o dwa nowe działy – filozofię nauki i filozofię społeczną. Automatycznie lista współtwórców opracowania powiększyła się o dwa nowe nazwiska. Autorem tekstu z dziedziny filozofii nauki jest prof. Józef Dębowski, specjalizujący się oprócz tego w teorii poznania, logice i metodologii nauk. Wskazuje on na specyficzne miejsce filozofii nauki pośród innych metanauk, a jednocześnie na jej rolę w pracy każdego naukowca. Stwierdza, że wraz z rozwojem naukowo-technicznym i pogłębiającą się specjalizacją konieczne staje się poddanie wyników badań naukowych i samego procesu badawczego większej kontroli.

Rzetelna wiedza o przedmiocie badań nie wystarcza, musi być uzupełniona o znajomość własnej dyscypliny badawczej: jej historię, metodologiczne założenia, a także cele i perspektywy. Każdy naukowiec potrzebuje więc wiedzy, która przynależy do obszaru filozofii nauki i jest – jak byśmy ją nazwali – specyficzną teorią teorii naukowej. Umiejętność stosowania odpowiednich metod badawczych musi być poparta usystematyzowaną wiedzą o tych metodach. Bez tego nauka łatwo zabrnąć może – jak pisze prof. Dębowski – w ślepy zaułek. Określając w ten właśnie sposób rolę filozofii nauki i jej miejsce pośród innych metanauk, autor w dalszej części wykładu wprowadza czytelnika w zawiloci tej trudnej dyscypliny filozoficznej: różne sposoby jej rozumienia (konceptje filozofii nauki), specyfikę problematyki tej dyscypliny, a także jej stan dzisiejszy i perspektywy rozwoju.

Jadwiga Błahut-Prusik rozszerza problematykę podręcznika o analizy dotyczące filozofii społecznej, ograniczając się – co nie powinno dziwić ze względu na syntetyczną formę skryptu – do omówienia kilku wybranych (według wielu specjalistów tej tematyki – kluczowych) zagadnień. Problematyka bytu społecznego czy państwa, uwzględniająca genezę i formy władzy, a także relację między jednostką a zbiorowością (można tu wymienić m.in. więzi narodowe, zjawisko alienacji czy próbę określenia, czym jest autonomiczność osoby i czy w ogóle jest ona możliwa), stanowi fundament pierwszych koncepcji filozoficznych, tworzonych już przez myślicieli starożytnych, którzy jedynie w odpowiednio zorganizowanych społeczeństwach upatrywali możliwość zaspokojenia specyficznie ludzkich potrzeb i aspiracji. Wraz z rozwojem cywilizacyjnym kwestie społeczne – jak pisze autorka – zyskiwały na znaczeniu. Okresy wielkich przemian dziejowych, formowanie się nowych instytucji społecznych i politycznych można wpisać w historyczny proces określony przez postęp i regres (bez jednoznacznych deklaracji, co jest owym postępem, a co jego zaprzeczeniem). Historia ludzkości, jako zapis doświadczeń wielu pokoleń, dostarcza coraz obszerniejszego materiału badawczego. Współczesna filozofia społeczna może dziś łatwiej diagnozować stan aktualny, a także przewidywać nowe zagrożenia, z jakimi być może przyjdzie się zmagać nam bądź przyszłym pokoleniom.

Nie sposób nie zauważyć, że filozofia społeczna (można ją nazwać meta-teorią społeczną) jest dziedziną wymagająca szerokiej wiedzy. Rzetelność i wszechstronność jej analiz uzależniona jest od korzystania z pomocy takich dyscyplin, jak: filozofia prawa, polityki, historii, kultury czy gospodarki, musi również korzystać z analiz i teorii nauk społecznych: socjologii, politologii, ekonomii itp. Autorska uzupełnia wykład o przedstawienie wiedzy z zakresu filozofii prawa i filozofii polityki, która ma pomóc w zrozumieniu generalnych zasad konstytuujących instytucje życia społecznego.

Dzięki poszerzeniu *Podstawy filozofii* zyskały niewątpliwie nową jakość, choć z drugiej strony nałożyło to na komitet redakcyjny i autorów (ciekawe, czy mają oni tego świadomość) obowiązek systematycznego aktualizowania

przedmiotowej, przedstawianej w podręczniku wiedzy, a więc ulepszania tego i tak już dobrego podręcznika.

Koniecznym należy też odnotować fakt, że w pracy nad książką – oprócz wymienionych już autorów – wzięły dodatkowo udział dwie osoby, które można traktować jako rękojmię jej wysokiego poziomu. Powinnością stało się wskazanie nazwisk recenzentów, których – jak piszą redaktorzy – często krytyczne, ale cenne uwagi wskazywały kierunek dokonywania niezbędnych korekt, mających na celu usunięcie niedostrzeżonych wcześniej mankamentów tekstu. Stąd też skierowane przez autorów podziękowania dla Pani profesor Anny Latawiec z UKSW w Warszawie i Pana profesora Andrzeja Papuzińskiego z AP w Bydgoszczy.

Biorąc to wszystko pod uwagę, należy podzielić nadzieję redaktorów *Podstaw filozofii*, że w zmienionej wersji podręcznik zyska uznanie adresatów, głównie studentów i wykładowców, ale także tych wszystkich, którzy interesują się meandrami myślenia filozoficznego. Jednakże nie wolno zapominać, że tylko rzetelna wiedza filozoficzna pozwala zrozumieć specyfikę tego sposobu obserwacji rzeczywistości i narzędzia, dzięki któremu można podejmować próby odpowiedzi na pytania będące nieodłączną częścią naszego życia. Wymaga to znajomości problematyki filozoficznej, umiejętności posługiwania się specyficznym aparatem pojęciowym, a także wiedzy o historycznym rozwoju myślenia filozoficznego. Z satysfakcją można uznać *Podstawy filozofii* za opracowanie, które w sposób bardziej niż podstawowy pomaga ową niezbędną wiedzę zdobyć. Odmienność zakresowa i tematyczna, odróżniająca omawianą publikację od innych dostępnych podręczników służących nauce filozofii, na pewno zwróci uwagę wszystkich tych, którzy z filozofią mają do czynienia jako studenci bądź wykładowcy. Tym bardziej że opinie osób, które z niej już korzystają, są nadzwyczaj pozytywne.

Piotr Wasyluk